УДК 821.161.2–4:910.4(450)]:050(477.8)"19"

Подорожні нариси про Італію в західноукраїнських часописах першої третини XX століття: українські алюзії

Василь ҐАБОР
канд. філол. н.
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
вул. Стефаника, 2, 79000, Львів, Україна
vsgabor@gmail.com
ORCID 0000–0002–5482–4529
© Ґабор В., 2023

Проаналізовано понад двадцять подорожніх нарисів про Італію, у яких наявні українські алюзії. Досліджено, що серед яскравих опосередкованих та прямих українських алюзій і порівнянь можна виділити такі умовні групи: 1) короткі екскурси в українську історію та окремі історичні вкраплення; 2) використання українських реалій у порівняннях, згадки про українських письменників і цитування їхніх творів, співзучних настроям авторів; 3) рефлексії щодо впливів італійської культури й мистецтва на українську; 4) сприйняття італійцями України та «українізація» західноукраїнськими авторами імен італійських митців.

З'ясовано, що провідні західноукраїнські часописи першої третини XX ст., такі як «Літературно-Науковий Вістник», «Діло», «Новий Час», «Час» та «Назустріч», систематично публікували подорожні нариси, у яких наявні українські алюзії. Однак редакційна політика видань щодо публікації подорожніх нарисів була різною. У більшості з цих часописів друкувалися подорожні нариси різних за фахом авторів, що сприяло багатовекторності поглядів та емоційного сприйняття історичного, мистецького й духовного світу Італії, однак в «Літературно-Науковому Вістнику» та «Новому Часі» містилися подорожні есеї виключно їхніх редакторів, що суттєво звужувало широту поглядів та різноманітність емоційного тла.

У подорожніх нарисах відомих учених, митців та журналістів — Михайла Грушевського, Гавриїла Костельника, Осипа Назарука, Михайла Посацького, Святослава Гординського, Григорія Смольського, Михайла Островерхи, Миколи Троцького та ін. — виразно простежуються українські алюзії, які сприяли спорідненню нашого народу та його історії з іншими народами, їхньою культурою й дозволяли українцям відчувати себе частиною європейської цивілізації.

***Ключові слова**: західноукраїнська преса, подорожній нарис, мандри Італією, редакційна політика, українські алюзії.*

TRAVEL ESSAYS ABOUT ITALY IN THE WESTERN UKRAINIAN MAGAZINES OF THE FIRST THIRD OF THE TWENTIETH CENTURY: UKRAINIAN ALLUSIONS

Vasyl GABOR
PhD in Philology, Senior Researcher
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
Stefanyk St., 2, 79000, Lviv, Ukraine
vsgabor@gmail.com
ORCID 0000–0002–5482–4529

More than twenty travel essays about Italy, containing Ukrainian allusions, were analysed. It has been found that among the striking indirect and direct Ukrainian allusions and comparisons, the following conventional groups can be distinguished: 1) brief excursions into Ukrainian history and some historical inclusions; 2) the use of Ukrainian realities in comparisons, references to Ukrainian writers and quotes from their works that are in tune with the mood of the authors; 3) reflections on the influence of Italian culture and art on Ukrainian culture; 4) the perception of Ukraine by Italians and the "Ukrainisation" of the names of Italian artists by Western Ukrainian authors.

It is revealed that leading Western Ukrainian periodicals of the first third of the twentieth century, such as "Literaturno-Naukovyi Vistnyk" ("Literary Scientific Herald"), "Dilo" ("Act"), "Novyi Chas" ("New Time"), "Chas" ("Time"), and "Nazustrich" ("Towards"), systematically published travel essays with Ukrainian allusions. However, the editorial policy of publications regarding the publication of travel essays varied. However, the editorial policy of publications regarding travel essays publication was different. Most of these magazines published travel essays by authors of various specialties, which contributed to multi-vector views and emotional perceptions of the historical, artistic, and spiritual world of Italy, but "Literaturno-Naukovyi Vistnyk" and "Novyi Chas" contained travel essays exclusively by their editors, which significantly narrowed the breadth of views and the diversity of the emotional background.

In the travel essays of famous scientists, artists, and journalists such as Mykhailo Hrushevskyi, Gavriil Kostelnyk, Osyp Nazaruk, Mykhailo Posatskyi, Sviatoslav Hordynskyi, Hryhorii Smolskyi, Mykhailo Ostroverkh, Mykola Trotskyi, and others, Ukrainian allusions are clearly visible, which contributed to the kinship of our people and their history with other nations, their cultures, and allowed Ukrainians to feel themselves a part of European civilisation.

***Keywords**: Western Ukrainian press, travel essay, travels in Italy, editorial policy, Ukrainian allusions.*

Постановка проблеми

У західноукраїнській пресі першої третини ХХ ст. надзвичайно поширеним був жанр подорожніх нарисів. Публікації про мандрівки українців країнами Європи, Америки та екзотичними світами сприяли пізнанню світової історії та культури, а тому, відповідно, й розширювали світогляд читацької авдиторії, тож сьогодні є цінним джерелом для осмислення тогочасних суспільних та культурно-мистецьких настроїв.

Чимало подорожніх нарисів українських авторів є своєрідною пам'яткою про втрачені світи, а наявні в їхніх творах українські алюзії своєрідно споріднюють наш народ та його історію з іншими народами та їхньою культурою й дозволяють українцям відчути себе частиною європейської цивілізації. Однак особливо багато точок дотику спостерігаємо в подорожніх нарисах про Італію, зацікавлення історією та мистецтвом якої ніколи не згасало в українців, саме тому ми й обрали їх для дослідження.

Мета дослідження. З'ясувати наявність у подорожніх нарисах про Італію першої третини ХХ ст. українських алюзій та проаналізувати їхнє головне спрямування; осмислити редакційну політику видань та вдале чи надмірне використання авторами історичних і мистецьких алюзій в подорожніх нарисах та їхній вплив на видозміну структури означеного жанру; охарактеризувати сприйняття італійцями України та «українізацію» західноукраїнськими авторами імен італійських художників.

Об'єкт дослідження — подорожні нариси, опубліковані на сторінках західноукраїнських часописів першої третини ХХ ст. — «Літературно-Наукового Вістника», «Діла», «Нового Часу», «Часу» та «Назустріч».

Аналіз останніх публікацій

Окремі аспекти подорожніх нарисів та їхню жанрову видозміну в популярні сьогодні в Україні травелоги (травел-логи, travelogue) проаналізовано в наукових статтях, зокрема Т. Гавриліва (2020), Р. Голика (2020), Т. В. Ковальової (2014), Ю. Г. Полєжаєва (2012, 2014), К. Стецюк (2015), М. Федунь (2017), О. Юферевої (2020). Кращому осмисленню задекларованої теми сприяють також огляди українсько-італійських взаємин до і після 1914 р., вміщені у публікаціях Я. Гординського (1930) та Я. Рудницького (1965). Однак ми вперше вирішили проаналізувати подорожні нариси про Італію першої третини ХХ ст. через призму наявності в них українських алюзій.

Методи дослідження. Використано такі методи: системний — для пошуку й виокремлення у подорожніх нарисах українських алюзій, їх класифікації за тематичним спрямуванням на історичні, мистецькі,

літературні, побутові теми; аналітичний — для осмислення специфіки їх використання; описовий — для характеристики контенту подорожніх нарисів.

Виклад основного матеріалу

У західноукраїнських часописах першої третини ХХ ст. — «Літературно-Наукового Вістника», «Вістника», «Діла», «Нового Часу», «Часу» та «Назустріч» — опубліковано понад двадцять подорожніх нарисів, у яких яскраво відображені українські алюзії. Авторами цих нарисів були відомі українські вчені, суспільно-політичні діячі, письменники, художники, журналісти — М. Грушевський, Г. Костельник, О. Назарук, М. Посацький, С. Гординський, Г. Смольський, М. Островерха, М. Троцький та ін.

Подорожні нариси, в яких наявні українсько-італійські тематичні перегуки, можна умовно поділити на такі групи: 1) короткі екскурси в українську історію та окремі історичні вкраплення; 2) використання українських реалій у порівняннях та згадки про українських письменників і цитування їхніх творів, співзвучних настроям авторів; 3) рефлексії щодо впливів італійської культури й мистецтва на українську; 4) сприйняття італійцями України та «українізація» західноукраїнськими авторами імен італійських митців.

Одним із найяскравіших українських подорожніх нарисів початку ХХ ст. можна вважати твір видатного українського історика М. Грушевського (1908a, 1908b, 1908c, 1909a, 1909b, 1909c, 1909d, 1909e) «По світу», опублікований на сторінках «Літературно-Наукового Вістника» впродовж 1908–1909 рр. Есе високо оцінили й сучасники автора. Зокрема, Я. Гординський так писав про цей твір: «Це, здається, найбагатіші описи подорожів по ріжних італійських місцях, що вийшли з-під пера українця. Тут маємо враження з Венеції із згадками про її минуле й артистичні пам'ятки; широкі описи Фльоренції та її пишноти; докладніші картини з Риму; а далі: Неаполь, Везувій, Помпеї… Усе те перетикане споминами, радісними й гіркими рефлексіями, яскравими образками — словом: враження дуже живі. Автор добачує всюди аналогії й зв'язки з Україною й її життям (Франц Скорина, фльорентійська унія, невільництво) — і тому опис подорожі читається з великим зацікавленням» (Гординський, 1930, с. 62–63).

Подорожній нарис М. Грушевського «По світу», на нашу думку, став яскравим зразком для наслідування для інших пресодруків. Їхні автори намагалися пов'язувати свої розповіді про Італію з рідною історією та українськими реаліями, чи, кажучи словами Я. Гординського (1930, с. 62), «… добачувати всюди аналогії й зв'язки з Україною й її життям». Завдяки таким алюзіям читачі відчували певну спорідненість з Італією, її історією та культурою.

Однак нерідко західноукраїнські автори, а передовсім О. Назарук, відходили від головної теми, себто від опису мандрів, і містили розлогі відступи на суспільно-політичні та історичні теми. Так, у культурологічному есе О. Назарука (1934) «Венеція», яке друкувалося в 1933–1934 рр. на сторінках «Нової Зорі», а 1934 р. вийшло окремим видання, вміщено так багато полемічних, історичних, дидактичних відступів та роздумів автора на актуальні в той час теми, чимало цитат зі Святого Письма та віршів польських поетів мовою оригіналу і навіть своєрідну студію народної пісні «Ой копав я керниченьку», що сам автор назвав свої «відступи» «задовгими диґресіями». Вони не лише віддаляли читача від головної теми мандрів, а й руйнували жанрову структуру подорожнього нарису.

Ще розлогіші «відступи» трапляються в іншому нарисі О. Назарука (1935b, 1935c, 1935d) «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська», вміщеному на сторінках «Нової Зорі» у 1935–1936 р., який 1937 р. також вийшов окремим виданням. Зокрема, увесь розділ «В'їзд до Риму» автор присвятив роздумам над афоризмом «Кожного дня сходить сонце», який побачив на одному із будинків при в'їзді до Риму. У своїх розмірковуваннях про брак критичного мислення у провідної верстви України О. Назарук так сильно відійшов від жанру, що його текст радше нагадує своєрідний дидактичний трактат для молоді.

Розлогі екскурси в українську історію наявні насамперед в есе М. Грушевського (1908c) «По світу». Зокрема, в розповіді про Флоренцію він вмістив пов'язані з історією України «Спогади». У них учений висвітлив історію т. зв. Флорентійської унії, прийнятої на Флорентійському соборі 1439 р. На його думку, вона зовсім не була сприйнята українцями, але згодом послужила вихідною історичною й теоретичною основою для проведення унії православної церкви України й Білорусі в 1590-х р. І саме через Берестейську унію Флорентійська унія глибоко «врізалася» в життя українського народу, зазначав автор. Однак даремними виявилися його сподівання знайти у Флоренції якийсь відгомін цієї «многоважної для нас події», що залишила такі глибокі сліди в житті українського народу (с. 488–489).

Споглядаючи тогочасне життя в Італії, М. Грушевський спостерігав багато впливів на українську матеріальну культуру й духовне життя, зокрема, це засвідчували навіть численні італійські терміни в українській мові — від «барвників» і «любистків» до «фашій», «скринь», а водночас вчений зауважив цілковитий брак яких-небудь відгуків зворотного впливу — українських реалій на італійські. Хоча насправді українці брали певну участь в тутешньому житті безпосередньо чи опосередковано, вважав автор, і пристрасно писав про українських невільників і невільниць, які виплакували очі в тузі за рідним краєм. Кожен третій або четвертий невільник із тисячі нещасних рабів, кон-

статував М. Грушевський (1908c), був наш земляк XV ст. або початку XVI ст., що безслідно й безславно згасав тут у праці, нужді й горі, як інвентар, як робоча худоба, як погній серед тієї кипучої праці творчої мислі й енергії, що «записувала себе безсмертними буквами в велетенській книзі людства». Автор нарису з гіркотою запитував, коли ж Україна перестане бути постачальником сирового продукту і людської сили, а братиме участь в європейському житті творами культури, вибиваючи на них свою національну марку? (Грушевський, 1908c, с. 490–491).

У низці подорожніх нарисів трапляються короткі історичні вкраплення про Київську Русь та згадки про князів і княгиню Ольгу. Так, у подорожніх нарисах О. Назарука «Венеція» (1933, 1934) і «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська» (1935, 1936) та Г. Костельника «Зі Львова до Риму» (1925) наявні асоціації з княжою Україною та згадки про княгиню Ольгу і послів Володимира Великого в Царгороді, Романа Великого та коронування Данила Галицького. Зокрема, хмари голубів на площі біля церкви св. Марка нагадали О. Назарукові події 1204 р., коли батько короля Данила, Роман Великий, готувався до великої війни з Польщею, а венеційський дож Дандоло взяв в облогу Кандію, і голуби принесли йому дуже важливу вістку. Відтоді у пам'ять про цю подію голубів годують у Венеції коштом держави, а відтак місту вже 730 літ. «Маємо й ми щось подібне в нашій традиції, — зазначав О. Назарук (1933a), — а саме історію нашої княгині Ольги з Деревлянами й голубами. Історію значно старшу від венецької традиції з голубами. Та хто в нас займався коли такими «дурницями»?».

Г. Костельник (1925b) у мандрівці «Зі Львова до Риму» (1925) згадав назву «Русь» і послів Володимира Великого в Царгороді. Як свого часу Олександер Великий, варвар-македонець, розніс ім'я греків по світу, так «Варвар Москвин розніс наше імя («Русь») і культуру по східному світі…» — писав автор. Ділячись враженнями про величну базиліку св. Петра у Римі, Г. Костельник (1925c) підкреслював: «Певне, що простолюдин, як знайдеться в тій базиліці, думає, що він у небі і самого Бога бачить (як колись посли Володимира Вел. у св. Софії в Царгороді)».

Церква св. Павла у Римі навіяла О. Назарукові (1936b) низку асоціацій про коронування Данила Галицького. Так, у нарисі «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська» автор із піететом писав: «Відси виїздили й ті папські посли, що везли корону для нашого короля Данила, котрою він коронувався в Дорогичині. Сей факт свідчить виразно, що наша Батьківщина була вже тоді обнята західною атмосферою, бо в тих часах в Західній Европі панував загальний погляд, що правдивий монарх тільки той, кого короновано римською короною.

Всі ті коронації мали також велике практичне значіння в виконуванні влади. Бо кожний монарх, що одержував корону від папи, посвячену в церкві над гробом св. Петра, присягав, що уважатиме свою корону за Боже надання і тому буде правити справедливо».

У нарисах багатьох українських авторів-мандрівників виринали також Запорізька Січ, українські гетьмани й легендарні постаті, зокрема Байда Вишневецький. Так, чарівна Венеція викликала в О. Назарука роздуми про Запорізьку Січ. Доля венеційців, які втекли від навали орд Аттили на маленькі острівці серед моря, була спочатку подібною до долі наших утікачів на Запоріжжя й Дніпрові острови, розмірковував автор, однак венеційці створили висококультурну державу, а наші «славні запорожці» сотню літ сиділи в будах, пили горілку, писали «листи до султана» та робили інші кепські дотепи… На думку О. Назарука, дуже рухливі венеційці, напевно, не раз висилати своїх послів і на наше Запоріжжя, чи офіційно, чи зі шпигунською метою. Автор із гіркотою зазначав, що можна лише собі уявити враження висококультурних гостей з Італії, коли вони побачили, як із дірявих шоп, критих швартом, виводили наші запоріжці вимазаного дьогтем батька-«отамана» й зачинали йому на майдані сипати болото, грязюку й сміття на голову. Якби якийсь венеційський звідун описав своїй владі таку «коронацію» нашого отамана на Запоріжжі, то його вважали б чоловіком несповна розуму, зазначав О. Назарук (1933d), констатуючи, що так у нас і досі «коронують» провідників, але постійною брехнею та очорнюванням.

О. Назарук (1933c), захоплюючись будівельним хистом майстрів із Венеції, писав, що коли з цієї точки зору поглянути на історію України, то побачимо, що наша внутрішня щира пошана йде вслід тільки за тими її діячами, які будували; і серед них називав будівничими України гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепу.

У Венеції згадав козаків і Григорій Смольський (1931a) у нарисі «Раз по Італії». Коли він оглядав палату дожів, то перед ним постала «… ціла історія цієї палати, володарів міста дожів, що колись гостили у себе козаків, а їх кораблі плили по Чорному Морі ген аж у Дніпро».

У нарисі «З минулого цариці моря» М. Островерхи (1936b) виринув образ козака Байди. Венеційці були відомі своїм верховодством на морі й вели завзяті бої з турками, зазначав автор, і в одному з таких боїв визволили з турецької неволі оспіваного народом нашого Дмитра Байду Вишневецького.

Іноді згадки про історичні події автори використовували для контрасту та підсилення іронії. Так, у подорожньому нарисі «Лист з Неаполю. На Везувію» автор під криптонімом М—м (1929b) порівняв величний в'їзд Богдана Хмельницького до Києва з майже карнавальним походом туристів на Везувій з галасливою юрбою провідників:

«Праворуч і ліворуч вас по двох чурів (неначе вїзд Хмельницького до Києва!), в переді провідник, а зі заду ще двох на конях. Словом, нічим хрестоносний похід».

Незначні вкраплення з української історії й тогочасних реалій, зокрема згадки про собор св. Юра у Львові, київські печери, львівських єпископів тощо, трапляються як у розлогих есе М. Грушевського «По світу» та О. Назарука «Венеція» і «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська», так і в багатьох подорожніх нарисах інших авторів. Зокрема, Г. Костельнику (1925a) церква св. Марка у Венеції видалася біля високої палати дожів трохи занизькою, тож він писав: «Колиб так стояла на горбку нашого св. Юра у Львові!.. Ото мали б ми чим похвалитися! Та й вона «возвисилася би»». А для повного ефекту додавав, що не було б жодним компліментом сказати, що в церкві св. Марка все з мармуру, бо в Італії скрізь повно мармуру, як у нас соломи.

Дуже часто автори використовували згадки про Львів в іронічних порівняннях. Зокрема, М. Грушевський (1908b) в есе «По світу» після довгого географічно-архітектурного переліку зазначав, що Флоренція має одну ріку й два береги, шість мостів, одну кафедральну церкву, звану Duomo,… одного префекта, одного корпусного коменданта й одного архієпископа, іронічно прокоментувавши: «(ми у Львові маємо трьох [архиєпископів] — такого міста більше нема на світї!)» (с. 316).

У цьому ж есе М. Грушевський (1909b) порівнював своє враження від римських катакомб із спогадами про київські печери, зазначаючи: «Враженнє подібне, як в київських печерах, тільки римські ґалєреї вищі, багатші повітрєм, місцями мають отвори для світла» (с. 308).

Більшість авторів жили у Львові, тому вони часто згадували рідне місто в своїх подорожніх нарисах. Так, О. Назарук (1935e) у нарисі «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська» порівнював розташування Рима й Львова, відзначаючи, що «… сам Рим положений в значній части на мочаристім ґрунті, зовсім подібно як наш Львів». Він порівнював також рідне небо з італійським: «Я дивився на небо, зовсім так само захмарене, як у моїй Галичині, хоч Італія має славу ясного, синього неба…» (Назарук, 1935a).

М. Островерха (1936a) в есе «Вуличками та переулками Риму» та «У просторах сонця та моря» порівнював римські та львівські вулиці: «Самі вулички досить брудні. (Всеж — не такі, як ті у Львові в районі вул. Соняшної)», а трамваї у Ріміні — зі львівськими, зауважуючи: «Тут трамваї лізуть, як у нашому Львові; а то й задержуються між зупинками…» (Островерха, 1930a).

Невідомий нам автор подорожнього нарису «Лист з Венеції. Голуби й сонце… і казамати», який заховався під криптонімом М–м (1929a), радив читачам: «Венеції не оглядайте й не заходіть у крутий лябіринт вуличок: нагадається вам Скалат або чого доброго Замарстинів. Бруд,

нечистота, білля розвішене між вулицями, неприємна задуха з води й котів, котів!».

Г. Костельник (1925a) намагався навіть «одомашнити» Адріатичне море. Він зазначав: «Чому то так, моє серце по дурному мріє — нема моря біля нашого Львова, щоби глядіти на нього бодай через дірку від ключа?».

Примітною особливістю подорожніх нарисів означеного періоду було й те, що автори намагалися згадувати українських письменників та митців, життя яких було пов'язане з Італією. Зокрема, І. Куровець (1927b) у нарисі «З подорожі до Італії» писав: «Тут, на Капрі, перед світовою війною перебував довший час наш письменник Михайло Коцюбинський, що шукав поратунку для своєї тяжкої недуги серця, і разом з російським письменником Максимом Горким замешкував віллю на горі острова...». Власний кореспондент «Діла» М. Троцький (під псевдонімом М. Данько) у нарисі «Під непереможним чаром Італії» зазначав: «Капрі лишиться злучене в уяві українця з іменем велитня нашого красного письменства, Коцюбинського, — і додавав: — Олександер Мишуга, Сальомея Крушельницька та деякі інші наші мистці зазнали також непереможного чару Італії» (Троцький, 1938).

Доречними у подорожніх нарисах видаються нам і згадки про інших українських письменників та цитування їхніх творів. Так, у подорожньому нарисі «Лист з Венеції. Голуби й сонце... і казамати» вже згаданий автор М–м (1929a) навів поетичні рядки Павла Тичини, які були співзвучні його настроєві у Венеції: «А на площі св. Марка «й голуби, й сонце» — як писав колись соняшний Тичина...», а М. Островерха (1938) у «Листі з Риму» так відтворив свій настрій: «Заходить сонце: так глибоко, так гомінко воно заходить! Тут приходить на думку М. Хвильового: «І пахне горизонтом». (Цей образ він подає на перекір усім міщанським душам). Римські заходи сонця завсіди хвилюватимуть серце і [будуть] захоплювати людину».

О. Назарукові (1936c), коли минав каплицю Найсвятіших Тайн із залізною решіткою, пригадалися Шевченкові рядки: «Кругом неправда і неволя, / Народ замучений мовчить, / А на апостольському престолі...». І так продовжив свою думку в нарисі «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська»: «Дальше слідує — неприлична лайка. Мабуть не було б її, якби так Шевченко мав був нагоду подивитися на Апостольський Престол і відчути благодать атмосфери довкруги нього».

Нерідко українські автори намагалися поділитися враженнями, які викликала у них велична архітектура Італії; і вони подумки порівнювали її з рідною архітектурою на тлі рідної історії. Так, С. Гординський (1936) у нарисі «Подорож до похилої вежі» писав про болю-

че розуміння того, що не менш давня українська культура майже не залишила слідів, якими могли би пишатися не менше, ніж італійці. Однак унаслідок численних завойовницьких воєн і тривалого національного поневолення знищені й архітектурні пам'ятки, і писемні: «Дивне почуття охоплює вас на вид тих будівель; вони з 11–12 століття, з часу, коли існувала в Україні потужна княжа держава, яка теж заковувала в камені свої пориви, з яких нині слідів майже нема: все розніс степовий вітер, наїздники з півночі й півдня, зі сходу й заходу…».

І якщо С. Гординський розуміє, який цінний пласт культури України було втрачено, та О. Назарук (1933b) неначе не зауважує історичних реалій, звинувачуючи далеких предків у тому, що вони начебто не змогли збудувати подібних шедеврів. Захоплюючись оздобленням церкви св. Марка, він резюмував: «Сумніваюся, чи богато тут чужинців зітхнуло до Бога в молитві за душі дожів, страшних володарів сего «міста серед води». Я зітхнув, — може більше з сорому, бо й ми мали довго державу серед филь Дніпрових, але вона не збудувала ні одного кусника муру, ні для нас на землі, ні для Господа Бога на небі…».

Згадуючи все, що побачив в Італії, Г. Смольський у нарисі «Раз по Італії» (1931) запитував себе, чи є у нас щось таке цінне й дороге нам, чим можна б захоплюватися, а в разі втрати — шкодувати за ним? У довгому переліку — собор св. Юра, П'ятницька церква, Богородчанський іконостас і Трьохсвятительська каплиця біля Волоської (тепер — Успенської) церкви, що «… маленька приперлася до мурів церкви і дзвіниці, та ледви її видно, як квітку прибиту бурянами. Ось маленька дорога перла! Дивлюся на її бані розписані, різьблені, де грає ясне золоте світло. У ній нема ні золота, ані срібла, нема дорогих маляхітових вівтарів, ані мармурових кольон, як у церкві св. Павла, ані проповідниці з міліоновими стовпиками, як у св. Марка у Венеції, та вона найкраща і найдорожча мені» (Смольський, 1931b).

Загальне захоплення українських авторів мистецтвом Італії можна передати словами І. Куровця (1927a) з нарису «З подорожі до Італії»: «Тут рай і школа для студій для всіх адептів мистецтва».

Опосередкованими алюзіями з Україною у подорожніх нарисах є згадки про італійську мову та її творця — геніального Данте, які асоціювалися читачеві із розвитком української мови. Так, розповідаючи про Флоренцію, М. Грушевський (1908c) зазначав, що в цьому місті виріс і сформувався Данте — не лише один із найбільших геніїв людства, а й пророк італійського народу, творець її літературної мови й літератури, який ««испорченный латинскій язикъ» середньовіча, мову «пастухів і свинопасів», кажучи словами наших галицьких ренеґатів, зробив культурним знарядом, орґаном національного житя, і ся «попсована мова» здобула собі репутацію одного з найбільш гарних, милих, клясичних, виразистих язиків світа» (с. 480—481). Укра-

їнську мову також називали вороги мовою «пастухів і свинопасів», і така опосередкована аналогія немов би творила почуття споріднення.

Опосередковані асоціації з українською мовою та її духовним центром — Полтавою — доповнюють роздуми М. Островерхи (1936c) з нарису «Сієна — русяве місто». Зокрема, він зазначав: «Всі сієнці, від верхів до низів, розмовляють тією чистою, що стала літературною, італійською мовою. Вона — дзвінка, ясна, прозора, складово легка, зрозуміла, — щось, як той ґотик Сієни. Це та чиста для вуха мова, про яку Данте у своїм безсмертнім творі каже, що в ній «sisuona» — «так — звенить!» Для Італії Сієна те, що для України Полтава. Лиш галушок тут немає, — зате круторогі є».

Мандруючи Італією, автори намагалися також описати асоціації, які викликали в італійців назви «Україна» та «українці». Г. Костельник (1925e) розповідав про те, що коли українські паломники з Галичини у Венеції та Римі говорили італійцям, що вони «українці», то їх сприймали їх за вихідців з УРСР, казали, що вони «большевики з Києва!», «з большевії». І додавав з гіркотою: «Правда така, що большевицька Україна розносить нашу назву по світі. От-що значить держава!».

Г. Костельник навів у нарисі й кумедні випадки, пов'язані з назвою «Україна». Так, Папа Римський під час авдієнції запитав трьох представників з їхнього паломництва: «Ucraino? Leopoli?». А вони відповіли: «Ucraino Leopoli!». Стільки й було розмови. Другий випадок був ще цікавішим. Як іронічно зауважував Г. Костельник (1925d), їх славний «професійний паломник» д. Барвінський подав Папі якийсь меморіал («певне в справі унії на Підляші») і сказав: «Memento Ucrainae!» («Пам'ятай про Україну!»), але, побоюючись, що такий «титул» міг би бути заслабкий, додав по короткій надумі: «Et Poloniae!» («І про Польщу»).

Та особливо розлого описав сприйняття італійцями України й українців М. Троцький (1938) у нарисі «Під непереможним чаром Італії». Він стверджував, що ставлення пересічного італійського інтелігента до України й українців наскрізь приязне. Однак вагався констатувати, що італійці, попри їхню зацікавленість Україною та загальну поінформованість про неї, вважають нас народом «спільної з ними середземноморської культури».

М. Островерха (1927) в есе «Міляно. Нариси з профілю» підкреслював, що італієць пізнає Україну та українців, читаючи часто про сучасну Україну та її політичне життя у своїх щоденниках. А в іншому подорожньому нарисі, «У просторах сонця та моря», М. Островерха (1930b) навів приклад з виставки модерного мистецтва у Венеції, на якій було представлено й творчість художників СРСР, зокрема українських, однак італійці сприймали всю виставку як «l' arte della Russia». Автор писав з цього приводу, якби не участь наддніпрянських артистів, то «l' arte della Russia» не стояла б на виставці так висо-

ко. Однак тільки під творами І. Падалки був напис: I. Padalka, Charkiw, Ucraina. Бо лише «одинокий І. Падалка… зважився на такий контрреволюційний крок!».

Подорожні нариси про Італію дозволяють нам проаналізувати й редакційну політику видань і зробити певні узагальнення. Як бачимо, у більшості аналізованих часописах друкувалися подорожні нариси різних за фахом авторів, що сприяло багатовекторності поглядів та емоційного сприйняття історичного, мистецького й духовного світу Італії, а в окремих виданнях, зокрема в «Літературно-Науковому Вістнику» та «Новому Часі», містилися подорожні есе виключно їхніх редакторів, що суттєво звужувало широту поглядів та різноманітність емоційного тла.

Цікавим аспектом у подорожніх нарисах видається певна традиція західноукраїнських авторів-мандрівників перекроювати на український лад імена італійських художників. Особливо активно це робив М. Остоверха. Так, у подорожніх нарисах «Собор у Міляно» та «Жерці Краси. Про павійську Чертозу» він «українізував» Джованні Антоніо Амадео — на Івана Антіна Амадео (Івана Антона Амадео) (Островерха, 1929b) та Івана Антонія Амадео (Островерха, 1929a), в нарисах «У сонці» та «Зпід пальм у сніговію» Джованні Белліні — на Івана Белліні (Івана Беллінія), Паоло Веронезе — на Павла Веронезе (Островерха, 1930c, 1934b), Якопо Тінторетто — на Якова Тінторетта (Островерха, 1930c), в нарисі «Флоренція» Андреа дель Кастаньйо — на Андрія дель Кастанія (Островерха, 1934c), а в нарисі «Ассізі» П'єтро Лоренцетті — на Петра Льоренцеттія (Островерха, 1934a). Мікеланджело Буонарроті українські автори-мандрівники «перевдягали» в такі «українські строї»: Г. Смольський у нарисі «Раз по Італії» та О. Назарук у нарисі «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська» назвали його Михайлом Ангелом (Смольський, 1931a, 1931b; Назарук, 1936a), а М. Островерха у нарисі «Жерці Краси. Про павійську Чертозу» — Михайлом Архангелом (Островерха, 1929a).

У вже згаданому нарисі «Жерці Краси. Про павійську Чертозу» М. Островерха щедро «українізував» й інших італійських художників, зокрема, Антоніо Поллайоло означив Антоніем Поллайолом, Філіпе да Молена — Пилипом да Молена, Амброджо да Фоссано — Амврозієм да Фоссано (Островерха, 1929a).

Висновки

Ретроспективний аналіз декількох десятків подорожніх нарисів про Італію, опублікованих на сторінках західноукраїнських часописів першої третини XX ст., таких, як «Літературно-Науковий Вістник», «Діло», «Новий Час», «Час» та «Назустріч», і в яких наявні українські алюзії, дозволяє нам зробити такі висновки, а саме: 1) більшість за-

хідноукраїнських авторів вдало використовували короткі екскурси в українську історію та вносили у нариси окремі історичні вкраплення, зокрема, розповідаючи під час відвідин Флоренції про Флорентійську унію 1439 р., а у Венеції — про Запорізьку Січ та її устрій, козака Байду Вишневецького, якого викупили з неволі венеційські купці, тощо. Прикладом надмірного використання українських алюзій у подорожніх нарисах є публікації О. Назарука «Венеція» та «Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська», які не лише сильно віддаляли читача від головної теми мандрів, а й руйнували жанрову структуру самого подорожнього нарису; 2) західноукраїнські автори вміло використовували у нарисах згадки про Київську Русь, київських і галицьких князів Володимира Великого, Данила Галицького, княгиню Ольгу та українських гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепу та ін. 3) у багатьох подорожніх нарисах влучно й дотепно порівнювалися італійські реалії зі львівськими чи галицькими, які ще більше споріднювали українського читача з Італією; сприяли цьому також згадки про українських письменників і цитування їхніх творів, які були співзвучні настроям авторів, та їхні емоційні рефлексії щодо впливів італійської культури й мистецтва на українську; 4) у подорожніх нарисах відображено також позитивне сприйняття італійцями України та «українізація» західноукраїнськими авторами імен італійських митців. Редакційна політика означених видань щодо публікації подорожніх нарисів була різною: у більшості з цих часописів друкувалися подорожні нариси різних за фахом авторів, що сприяло багатовекторності поглядів та емоційного сприйняття історичного, мистецького й духовного світу Італії, а в «Літературно-Науковому Вістнику» та «Новому Часі» містилися подорожні есеї виключно їхніх редакторів, що суттєво звужувало широту поглядів та різноманітність емоційного тла. Все це дозволяє зробити узагальнювальний висновок про те, що відомі західноукраїнські вчені, митці та журналісти, зокрема М. Грушевський, Г. Костельник, О. Назарук, М. Посацький, С. Гординський, Г. Смольський, М. Островерха, М. Троцький активно використовували в подорожніх нарисах українські алюзії, які сприяли спорідненню нашого народу та його історії з іншими народами та їхньою культурою й дозволяли українцям відчути себе частиною європейської цивілізації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Гаврилів, Т. (2020). Західноукраїнське подорожнє письменство першої половини XX століття: тенденції і семантика. В Т. Пастух (Ред.), *Стратегії мемуарної та мандрівної літератур західноукраїнських письменників другої половини XIX — першої половини XX століття* (с. 360—448). Інститут українознавства імені І. Крип'якевича.

Голик, Р. (2020). Згадати час і простір: мемуаристика й література подорожей у галицькій культурній традиції. В Т. Пастух (Ред.), *Стратегії мемуарної та мандрівної літератур західноукраїнських письменників другої половини XIX — першої половини XX століття* (с. 472—561). Інститут українознавства імені І. Крип'якевича.

Гординський, С. (1936). Подорож до похилої вежі. *Назустріч*, *18*.

Гординський, Я. (1930). Україна й Італія. Огляд взаємин до 1914 р. В Ф. Савченко (Ред.), *Збірник Заходознавства. Історія, економіка, література, лінгвістика* (Т. 2, с. 2–69). Державне видавництво України.

Грушевський, М. (1908a). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *44*(10), 11–31.

Грушевський, М. (1908b). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *44*(11), 302–319.

Грушевський, М. (1908c). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *44*(12), 480–491.

Грушевський, М. (1909a). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *45*(1), 16–31.

Грушевський, М. (1909b). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *45*(2), 303–319.

Грушевський, М. (1909c). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *45*(3), 515–532.

Грушевський, М. (1909d). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *46*(4), 48–56.

Грушевський, М. (1909e). По світу. *Літературно-Науковий Вістник*, *46*(5), 234–244.

Ковальова, Т. В. (2014). *Розвиток жанру подорожнього нарису в українській журнальній періодиці 20—30-х рр. XX століття* [Автореферат дисертації кандидата наук із соціальних комунікацій, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара].

Костельник, Г. (1925a). Зі Львова до Риму. *Діло*, *239*.

Костельник, Г. (1925b). Зі Львова до Риму. *Діло*, *243*.

Костельник, Г. (1925c). Зі Львова до Риму. *Діло*, *244*.

Костельник, Г. (1925d). Зі Львова до Риму. *Діло*, *246*.

Костельник, Г. (1925e). Зі Львова до Риму. *Діло*, *248*.

Куровець, І. (1927a). З подорожі до Італії. *Діло*, *33*.

Куровець, І. (1927b). З подорожі до Італії. *Діло*, *35*.

М–м. (1929a). Лист з Венеції. *Новий Час*, *85*.

М–м. (1929b). Лист з Неаполю. *Новий Час*, *108*.

Назарук, О. (1933a). Венеція. *Нова Зоря*, *55*, 4–5.

Назарук, О. (1933b). Венеція. *Нова Зоря*, *58*, 4.

Назарук, О. (1933c). Венеція. *Нова Зоря*, *61*, 4.

Назарук, О. (1933d). Венеція. *Нова Зоря*, *67*, 4.

Назарук, О. (1934). Венеція. *Нова Зоря*, *67*, 4–5.

Назарук, О. (1935a). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *78*, 3–5.

Назарук, О. (1935b). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *84*, 4–5.

Назарук, О. (1935c). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *85*, 4–5.

Назарук, О. (1935d). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *86*, 4–5.

Назарук, О. (1935e). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *93*, 4.

Назарук, О. (1936a). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *21*, 4—5.

Назарук, О. (1936b). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *56*, 4—5.

Назарук, О. (1936c). Roma Aeterna. Вічний Рим — Столиця Апостольська. *Нова Зоря*, *57*, 4—5.

Островерха, М. (1927). Міляно. Нариси з профілю. *Діло*, *254*.

Островерха, М. (1929a). Жерці Краси. Про павійську Чертозу. *Діло*, *48*.

Островерха, М. (1929b). Собор у Міляно. *Діло*, *117*.

Островерха, М. (1930a). У просторах сонця та моря. *Діло*, *187*.
Островерха, М. (1930b). У просторах сонця та моря. *Діло*, *188*.
Островерха, М. (1930c). У сонці. *Діло*, *87*.
Островерха, М. (1934a). Ассізі. *Діло*, *8*.
Островерха, М. (1934b). Зпід пальм у сніговію. *Назустріч*, *2*.
Островерха, М. (1934c). Фльоренція. *Діло*, *276*.
Островерха, М. (1936a). Вуличками та переулками Риму. *Назустріч*, *12*.
Островерха, М. (1936b). З минулого цариці моря. *Час*, *215*.
Островерха, М. (1936c). Сієна — русяве місто. *Назустріч*, *8*.
Островерха, М. (1938). Лист з Риму. *Назустріч*, *10*.
Полєжаєв, Ю. Г. (2012). До витоків тревел-журналістики в Україні: література мандрів. *Держава та регіони Серія: Соціальні комунікації*, *4*, 109—113.
Полєжаєв, Ю. Г. (2014). Тревел-журналістика як об'єкт наукової рефлексії: здобутки, проблеми та перспективи. *Психолінгвістика*, *16*, 322—331.
Рудницький, Я. (1965). *З подорожей по Італії*. Новий шлях.
Смольський, Г. (1931a). Раз по Італії. *Діло*, *149*.
Смольський, Г. (1931b). Раз по Італії. *Діло*, *150*.
Стецюк, К. (2015). Жанр подорожнього нарису на сторінках галицької щоденної преси (кінець XIX — початок XX ст.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*, *5*(23), 394–415.
Троцький, М. [Данько, М.]. (1938). Під непереможним чаром Італії. *Діло*, *233*.
Федунь, М. (Упоряд.). (2017). *Українські подорожі: західноукраїнська мемуаристика перших десятиріч XX століття. Спогадова праця Осипа Назарука «Венеція. Катедра св. Марка. Палата дожів»*. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника.
Юферева, О. (2020). Уявні світи у тревелозі Ярослава Окуневського «Листи з чужини». В Т. Пастух (Ред.), *Стратегії мемуарної та мандрівної літератур західноукраїнських письменників другої половини XIX — першої половини XX століття* (с. 449—469). Інститут українознавства імені І. Крип'якевича.

REFERENCES

Fedun, M. (Comp.). (2017). *Ukrainski podorozhi: zakhidnoukrainska memuarystyka pershykh desiatyrich XX stolittia. Spohadova pratsia Osypa Nazaruka "Venetsiia. Katedra sviatoho Marka. Palata dozhiv"* [Ukrainian travels: Western Ukrainian memoirs of the first decades of the 20th century. Osyp Nazaruk's memorial work "Venice. Saint Mark's Cathedral. Chamber of Doges"]. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [in Ukrainian].
Havryliv, T. (2020). Zakhidnoukrainske podorozhnie pysmenstvo pershoi polovyny XX stolittia: Tendentsii i semantyka [Western Ukrainian travel literature of the first half of the 20th century: Trends and semantics]. In T. Pastukh (Ed.), *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatur zakhidnoukrainskykh pysmennykiv druhoi polovyny XIX — pershoi polovyny XX stolittia* [Strategies of memoir and travel literature of Western Ukrainian writers of the second half of the 19th — the first half of the 20th century] (pp. 360—448). I. Krypyakevich Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].
Holyk, R. (2020). Zghadaty chas i prostir: Memuarystyka y literatura podorozhei u halytskii kulturnii tradytsii [To remember time and space: Travel memoirs and literature in the Galician cultural tradition]. In T. Pastukh (Ed.), *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatur zakhidnoukrainskykh pysmennykiv druhoi polovyny XIX — pershoi polovyny XX stolittia* [Strategies of memoir and travel literature of Western Ukrainian writers of the second half of the 19th — the first half of the 20th century] (pp. 472—561). I. Krypyakevich Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].

Hordynskyi, S. (1936). Podorozh do pokhyloi vezhi [Journey to the Leaning Tower]. *Nazustrich*, *18* [in Ukrainian].
Hordynskyi, Ya. (1930). Ukraina y Italiia. Ohliad vzaiemyn do 1914 r. [Ukraine and Italy. Review of relations until 1914]. In F. Savchenko (Ed.), *Zbirnyk Zakhodoznavstva. Istoriia, ekonomika, literatura, linhvistyka* [Collection of Western History. History, economy, literature, linguistics] (Vol. 2, pp. 2–69). Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1908a). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *44*(10), 11–31 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1908b). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *44*(11), 302–319 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1908c). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *44*(12), 480–491 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1909a). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *45*(1), 16–31 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1909b). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *45*(2), 303–319 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1909c). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *45*(3), 515–532 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1909d). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *46*(4), 48–56 [in Ukrainian].
Hrushevskyi, M. (1909e). Po svitu [Around the world]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, *46*(5), 234–244 [in Ukrainian].
Kostelnyk, H. (1925a). Zi Lvova do Rymu [From Lviv to Rome]. *Dilo*, *239* [in Ukrainian].
Kostelnyk, H. (1925b). Zi Lvova do Rymu [From Lviv to Rome]. *Dilo*, *243* [in Ukrainian].
Kostelnyk, H. (1925c). Zi Lvova do Rymu [From Lviv to Rome]. *Dilo*, *244* [in Ukrainian].
Kostelnyk, H. (1925d). Zi Lvova do Rymu [From Lviv to Rome]. *Dilo*, *246* [in Ukrainian].
Kostelnyk, H. (1925e). Zi Lvova do Rymu [From Lviv to Rome]. *Dilo*, *248* [in Ukrainian].
Kovalova, T. V. (2014). *Rozvytok zhanru podorozhnoho narysu v ukrainskii zhurnalnii periodytsi 20—30-kh rr. XX stolittia* [The development of the genre of the travel essay in Ukrainian periodicals of the 20s and 30s of the 20th century] [Abstract of PhD Dissertation, Dnipropetrovskyi natsionalnyi universytet imeni Olesia Honchara] [in Ukrainian].
Kurovets, I. (1927a). Z podorozhi do Italii [From a trip to Italy]. *Dilo*, *33* [in Ukrainian].
Kurovets, I. (1927b). Z podorozhi do Italii [From a trip to Italy]. *Dilo*, *35* [in Ukrainian].
M–m. (1929a). Lyst z Venetsii [A letter from Venice]. *Novyi Chas*, *85* [in Ukrainian].
M–m. (1929b). Lyst z Neapoliu [Letter from Naples]. *Novyi Chas*, *108* [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1933a). Venetsiia [Venice]. *Nova Zoria*, *55*, 4–5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1933b). Venetsiia [Venice]. *Nova Zoria*, *58*, 4 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1933c). Venetsiia [Venice]. *Nova Zoria*, *61*, 4 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1933d). Venetsiia [Venice]. *Nova Zoria*, *67*, 4 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1934). Venetsiia [Venice]. *Nova Zoria*, *67*, 4–5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1935a). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *78*, 3–5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1935b). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *84*, 4–5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1935c). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *85*, 4–5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1935d). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *86*, 4–5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1935e). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *93*, 4 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1936a). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *21*, 4—5 [in Ukrainian].

Nazaruk, O. (1936b). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *56*, 4—5 [in Ukrainian].
Nazaruk, O. (1936c). Roma Aeterna. Vichnyi Rym — Stolytsia Apostolska [Roma Aeterna. Eternal Rome — the Apostolic Capital]. *Nova Zoria*, *57*, 4—5 [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1927). Miliano. Narysy z profiliu [Miljano Profile essays]. *Dilo*, *254* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1929a). Zhertsi Krasy. Pro paviisku Chertozu [Priests of Beauty. About Pavia Certosa]. *Dilo*, *48* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1929b). Sobor u Miliano [Milan Cathedral]. *Dilo*, *117* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1930a). U prostorakh sontsia ta moria [In the spaces of the sun and the sea]. *Dilo*, *187* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1930b). U prostorakh sontsia ta moria [In the spaces of the sun and the sea]. *Dilo*, *188* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1930c). U sontsi [In the sun]. *Dilo*, *87* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1934a). Assizi [Assisi]. *Dilo*, *8* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1934b). Zpid palm u snihoviiu [From under the palm trees in the snowstorm]. *Nazustrich*, *2* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1934c). Florentsiia [Florence]. *Dilo*, *276* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1936a). Vulychkamy ta pereulkamy Rymu [The streets and alleys of Rome]. *Nazustrich*, *12* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1936b). Z mynuloho tsarytsi moria [From the past queen of the sea]. *Chas*, *215* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1936c). Siiena — rusiave misto [Siena is a blond city]. *Nazustrich*, *8* [in Ukrainian].
Ostroverkha, M. (1938). Lyst z Rymu [Letter from Rome]. *Nazustrich*, *10* [in Ukrainian].
Poliezhaiev, Yu. H. (2012). Do vytokiv trevel-zhurnalistyky v Ukraini: Literatura mandriv [To the origins of travel journalism in Ukraine: Travel literature]. *State and Regions. Series: Social Communications*, *4*, 109—113 [in Ukrainian].
Poliezhaiev, Yu. H. (2014). Trevel-zhurnalistyka yak obiekt naukovoi refleksii: Zdobutky, problemy ta perspektyvy [Travel journalism as an object of scientific reflection: Achievements, problems and prospects]. *Psycholinguistics*, *16*, 322—331 [in Ukrainian].
Rudnytskyi, Ya. (1965). *Z podorozhei po Italii* [From travels in Italy]. The New Pathway [in Ukrainian].
Smolskyi, H. (1931a). Raz po Italii [Once in Italy]. *Dilo*, *149* [in Ukrainian].
Smolskyi, H. (1931b). Raz po Italii [Once in Italy]. *Dilo*, *150* [in Ukrainian].
Stetsiuk, K. (2015). Zhanr podorozhnoho narysu na storinkakh halytskoi shchodennoi presy (kinets XIX — pochatok XX st.) [The genre of the travel essay on the pages of the Galician daily press (end of the 19th — beginning of the 20th century)]. *Proceedings of Research and Scientific Institute for Periodicals*, *5*(23), 394–415 [in Ukrainian].
Trotskyi, M. [Danko, M.]. (1938). Pid neperemozhnym charom Italii [Under the invincible spell of Italy]. *Dilo*, *233* [in Ukrainian].
Yufereva, O. (2020). Uiavni svity u trevelozi Yaroslava Okunevskoho "Lysty z chuzhyny" [Imaginary worlds in the travelogue of Yaroslav Okunevsky "Letters from a foreign land"]. In T. Pastukh (Ed.), *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatur zakhidnoukrainskykh pysmennykiv druhoi polovyny XIX — pershoi polovyny XX stolittia* [Strategies of memoir and travel literature of Western Ukrainian writers of the second half of the 19th — the first half of the 20th century] (pp. 449—469). I. Krypyakevich Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].